

9. 1. MANTIK

9.1.1. Önermeler ve Bileşik Önermeler

9.1.1.1. Önerme

Doğru ya da yanlış kesin bir hüküm (yargı) bildiren ifadelere **önerme** adı verilir. Matematikte önermeler genellikle p, q, r, s gibi küçük harflerle gösterilir.

Bir önermenin doğru ya da yanlış olmasına, o önermenin **doğruluk değeri** denir. Bir önerme doğru ise doğruluk değeri **D** veya **1** ile yanlış ise **Y** veya **0** ile gösterilir.

Bir **p** önermesi doğru bir önerme ise " $p \equiv 1$ ", yanlış bir önerme ise " $p \equiv 0$ " şeklinde gösterilir ve "**p** önermesi **1** e denktir. " ya da "**p** önermesi **0** a denktir. " şeklinde okunur.

Doğruluk değerleri aynı olan iki önermeye **denk önermeler** denir. p önermesi q önermesine denk ise $p \equiv q$, p önermesi q önermesine denk değil ise " $p \not\equiv q$ " ile gösterilir.

Önermelerin doğruluk değerlerinin gösterildiği tabloya **doğruluk tablosu** denir.

p önermesinin 2 farklı doğruluk durumu vardır ve tablosu aşağıdaki gibidir.

p	
1	$\longrightarrow$ p doğru
0	$\longrightarrow$ p yanlış

p önermesinin 2, q önermesinin 2 farklı doğruluk değeri olduğundan p ve q önermelerinin $2 \cdot 2 = 2^2 = 4$ farklı doğruluk durumu vardır. Önermelerin doğruluk tablosu aşağıdaki gibidir.

p	q	
1	1	p doğru iken q doğru
1	0	p doğru iken q yanlış
0	1	p yanlış iken q doğru
0	0	p yanlış iken q yanlış

n farklı önermenin birbirine göre 2^n tane doğruluk durumu vardır.

Bir önermenin hükmünün değiştirilip yerine olumsuzunun kullanılması ile elde edilen önermeye ilk önermenin **değili (olumsuzu)** denir. p önermesinin değili p' veya $\sim p$ ile gösterilir.

p önermesi doğru ise doğruluk değeri **1** dir ve p' önermesinin doğruluk değeri **0** dir. $p \equiv 1$ ise $p' \equiv 0$ ile gösterilir.

Bir önermenin değilinin değili önermenin kendisine denktir. $[(p')' \equiv p]$

Bu özelliğin doğruluk tablosu aşağıdaki gibidir.

p	p'	$(p')'$
1	0	1
0	1	0

9.1.1.2. Bileşik Önermeler

İki veya daha fazla önermenin “ve”, “veya”, “ya da”, “ise”, “ancak ve ancak” gibi bağlaçlarla birbirine bağlanmasıyla elde edilen yeni önermeye **bileşik önerme** denir.

“ve” Bağlacı ile Kurulan Bileşik Önermeler

p ile q önermelerinin “ve” bağlacı ile bağlanmasından oluşan bileşik önermeye, **p ve q bileşik önermesi** denir ve bu önerme $p \wedge q$ biçiminde gösterilir.

$p \wedge q$ bileşik önermesinin doğruluk değeri; p ile q önermelerinin her ikisi de doğru iken doğru, diğer durumlarda ise yanlıştır.

p ve q önermeleri için $p \wedge q$ önermesinin doğruluk tablosu aşağıdaki gibidir.

p	q	$p \wedge q$
1	1	1
1	0	0
0	1	0
0	0	0

- $p \wedge p' \equiv 0$
- $p \wedge 0 \equiv 0$
- $p \wedge 1 \equiv p$

“ve” Bağlacı ile Kurulan Bileşik Önermelerin Özellikleri

1. Tek Kuvvet Özelliği

Her p önermesi için $p \wedge p \equiv p$ dir. Bu özelliğin doğruluk tablosu ile gösterimi aşağıdaki gibidir.

p	p	$p \wedge p$
1	1	1
0	0	0

2. Değişme Özelliği

Her p, q önermesi için $p \wedge q \equiv q \wedge p$ olur. Bu özelliğin doğruluk tablosu ile gösterimi aşağıdaki gibidir.

p	q	$p \wedge q$	$q \wedge p$
1	1	1	1
1	0	0	0
0	1	0	0
0	0	0	0

$p \wedge q \equiv q \wedge p$

3. Birleşme Özelliği

Her p, q, r önermesi için $(p \wedge q) \wedge r \equiv p \wedge (q \wedge r)$ dir. Bu özelliğin doğruluk tablosu ile gösterimi aşağıdaki gibidir.

p	q	r	$p \wedge q$	$q \wedge r$	$(p \wedge q) \wedge r$	$p \wedge (q \wedge r)$
1	1	1	1	1	1	1
1	1	0	1	0	0	0
1	0	1	0	0	0	0
1	0	0	0	0	0	0
0	1	1	0	1	0	0
0	1	0	0	0	0	0
0	0	1	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0

$(p \wedge q) \wedge r \equiv p \wedge (q \wedge r)$

“veya” Bağlacı ile Oluşan Bileşik Önermeler

p ile q önermelerinin “veya” bağlacı ile bağlanmasından oluşan bileşik önermeye, **p veya q bileşik önermesi** denir ve önerme **$p \vee q$** biçiminde gösterilir.

$p \vee q$ bileşik önermesi; p ile q önermelerinden en az biri doğru iken doğru, her ikisi de yanlış iken yanlıştır.

p ve q önermeleri için **$p \vee q$** önermesinin doğruluk tablosu aşağıdaki gibidir.

p	q	$p \vee q$
1	1	1
1	0	1
0	1	1
0	0	0

- $p \vee p' \equiv 1$
- $p \vee 0 \equiv p$
- $p \vee 1 \equiv 1$

“veya” Bağlacı ile Kurulan Bileşik Önermelerin Özellikleri

1. Tek Kuvvet Özelliği

Her p önermesi için $p \vee p \equiv p$ dir. Bu özelliğin doğruluk tablosu ile gösterimi aşağıdaki gibidir.

p	p	$p \vee p$
1	1	1
0	0	0

$p \equiv p \vee p$

2. Değişme Özelliği

Her p, q önermeleri için $p \vee q \equiv q \vee p$ dir. Bu özelliğin doğruluk tablosu ile gösterimi aşağıdaki gibidir.

p	q	$p \vee q$	$q \vee p$
1	1	1	1
1	0	1	1
0	1	1	1
0	0	0	0

$p \vee q \equiv q \vee p$

3. Birleşme Özelliği

Her p, q, r önermesi için $(p \vee q) \vee r \equiv p \vee (q \vee r)$ dir. Bu özelliğin doğruluk tablosu ile gösterimi aşağıdaki gibidir.

p	q	r	$p \vee q$	$q \vee r$	$(p \vee q) \vee r$	$p \vee (q \vee r)$
1	1	1	1	1	1	1
1	1	0	1	1	1	1
1	0	1	1	1	1	1
1	0	0	1	0	1	1
0	1	1	1	1	1	1
0	1	0	1	1	1	1
0	0	1	0	1	1	1
0	0	0	0	0	0	0

$$(p \vee q) \vee r \equiv p \vee (q \vee r)$$

Dağılma Özelliği

1. "ve" nin "veya" üzerine soldan dağılma özelliği, $p \wedge (q \vee r) \equiv (p \wedge q) \vee (p \wedge r)$ dir. Bu özelliğin doğruluk tablosu ile gösterimi aşağıdaki gibidir.

p	q	r	$p \wedge q$	$p \wedge r$	$q \vee r$	$p \wedge (q \vee r)$	$(p \wedge q) \vee (p \wedge r)$
1	1	1	1	1	1	1	1
1	1	0	1	0	1	1	1
1	0	1	0	1	1	1	1
1	0	0	0	0	0	0	0
0	1	1	0	0	1	0	0
0	1	0	0	0	1	0	0
0	0	1	0	0	1	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0

$$p \wedge (q \vee r) \equiv (p \wedge q) \vee (p \wedge r)$$

2. "veya"nın "ve" üzerine soldan dağılma özelliği $p \vee (q \wedge r) \equiv (p \vee q) \wedge (p \vee r)$ dir. Bu özelliğin doğruluk tablosu ile gösterimi aşağıdaki gibidir.

p	q	r	$q \wedge r$	$p \vee q$	$p \vee r$	$p \vee (q \wedge r)$	$(p \vee q) \wedge (p \vee r)$
1	1	1	1	1	1	1	1
1	1	0	0	1	1	1	1
1	0	1	0	1	1	1	1
1	0	0	0	1	1	1	1
0	1	1	1	1	1	1	1
0	1	0	0	1	0	0	0
0	0	1	0	0	1	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0

$$p \vee (q \wedge r) \equiv (p \vee q) \wedge (p \vee r)$$

De Morgan kuralları

- p veya q nun değili $(p \vee q)' \equiv p' \wedge q'$
  - p ve q nun değili $(p \wedge q)' \equiv p' \vee q'$
- şeklinde verilen kurallara **De Morgan kuralları** denir.

Bu kuralların doğruluk tablosu ile gösterimi aşağıdaki gibidir.

p	q	p'	q'	$p \wedge q$	$p \vee q$	$(p \wedge q)'$	$p' \vee q'$	$(p \vee q)'$	$p' \wedge q'$
1	1	0	0	1	1	0	0	0	0
1	0	0	1	0	1	1	1	0	0
0	1	1	0	0	1	1	1	0	0
0	0	1	1	0	0	1	1	1	1

$$(p \wedge q)' \equiv p' \vee q' \quad (p \vee q)' \equiv p' \wedge q'$$

"ya da" Bağlacı ile Oluşan Bileşik Önermeler

p ile q önermelerinin "ya da" bağlacı ile bağlanmasından oluşan bileşik önerme-ye, **p ya da q bileşik önermesi** denir ve önerme $p \vee q$ biçiminde gösterilir.

$p \vee q$ bileşik önermesi; p ile q önermelerinden yalnız biri doğru iken doğru, diğer durumlarda yanlıştır.

p ve q önermeleri için $p \vee q$ önermesinin doğruluk değerleri tablosu aşağıdaki gibidir.

p	q	$p \vee q$
1	1	0
1	0	1
0	1	1
0	0	0

$$\begin{aligned} p \vee p' &\equiv 1 \\ p \vee p &\equiv 0 \\ p \vee 1 &\equiv p' \\ p \vee 0 &\equiv p \end{aligned}$$

“ya da” Bağlacı İle Kurulan Bileşik Önermelerin Özellikleri

1. Değişme Özelliği

Her p ve q önermesi için $p \vee q \equiv q \vee p$ dir. Bu özelliğin doğruluk tablosu ile gösterimi aşağıdaki gibidir.

p	q	$p \vee q$	$q \vee p$
1	1	0	0
1	0	1	1
0	1	1	1
0	0	0	0

$p \vee q \equiv q \vee p$

2. Birleşme Özelliği

Her p, q, r önermesi için $(p \vee q) \vee r \equiv p \vee (q \vee r)$ dir. Bu özelliğin doğruluk tablosu ile gösterimi aşağıdaki gibidir.

p	q	r	$p \vee q$	$q \vee r$	$(p \vee q) \vee r$	$p \vee (q \vee r)$
1	1	1	0	0	1	1
1	1	0	0	1	0	0
1	0	1	1	1	0	0
1	0	0	1	0	1	1
0	1	1	1	0	0	0
0	1	0	1	1	1	1
0	0	1	0	1	1	1
0	0	0	0	0	0	0

$(p \vee q) \vee r \equiv p \vee (q \vee r)$

9.1.1.3. Koşullu Önerme ve İki Yönlü Koşullu Önerme

“ise” Bağlacı ile Oluşan Bileşik Önermeler

p ile q önermelerinin “ise” bağlacı ile bağlanmasından oluşan bileşik önermeye **koşullu önerme** denir ve bu koşullu önerme $p \Rightarrow q$ biçiminde gösterilir.

$p \Rightarrow q$ önermesi; p doğru, q yanlış iken yanlış diğer durumlarda doğrudur.

p ve q önermeleri için $p \Rightarrow q$ önermesinin doğruluk tablosu aşağıdaki gibidir.

p	q	$p \Rightarrow q$
1	1	1
1	0	0
0	1	1
0	0	1

- $p \Rightarrow p \equiv 1$
- $p \Rightarrow 0 \equiv p'$
- $0 \Rightarrow p \equiv 1$
- $p \Rightarrow 1 \equiv 1$
- $1 \Rightarrow p \equiv p$

$p \Rightarrow q$ önermesi $p' \vee q$ önermesine denktir.

p	q	p'	$p' \vee q$	$p \Rightarrow q$
1	1	0	1	1
1	0	0	0	0
0	1	1	1	1
0	0	1	1	1

$$p' \vee q \equiv p \Rightarrow q$$

Önermenin Karşıtı, Tersİ ve Karşıt Tersİ

- $p \Rightarrow q$ önermesinin **karşıtı** $q \Rightarrow p$,
- $p \Rightarrow q$ önermesinin **tersi** $p' \Rightarrow q'$,
- $p \Rightarrow q$ önermesinin **karşıt tersi** $q' \Rightarrow p'$ olur.

p	q	p'	q'	$p \Rightarrow q$	$q \Rightarrow p$	$p' \Rightarrow q'$	$q' \Rightarrow p'$
1	1	0	0	1	1	1	1
1	0	0	1	0	1	1	0
0	1	1	0	1	0	0	1
0	0	1	1	1	1	1	1

$$q \Rightarrow p \equiv p' \Rightarrow q'$$

$$p \Rightarrow q \equiv q' \Rightarrow p'$$

“ancak ve ancak” Bağlacı ile Kurulan Bileşik Önergeler

p ve q iki önerme olmak üzere $p \Rightarrow q$ ile $q \Rightarrow p$ koşullu önermelerinin $\wedge$ bağlacı ile birbirine bağlanmasından oluşan $(p \Rightarrow q) \wedge (q \Rightarrow p)$ bileşik önermesine **iki yönlü koşullu** önerme denir.

İki yönlü koşullu önerme $p \Leftrightarrow q$ şeklinde yazılır ve “ p ancak ve ancak q ” olarak okunur.

$p \Leftrightarrow q$ iki yönlü koşullu önermesi p ile q nun doğruluk değerleri aynı iken doğru, farklı iken yanlıştır.

p ve q önermeleri için $p \Leftrightarrow q$ önermesinin doğruluk tablosu aşağıdaki gibidir.

p	q	$p \Leftrightarrow q$
1	1	1
1	0	0
0	1	0
0	0	1

$$\begin{aligned} p \Leftrightarrow 0 &\equiv p' \\ p \Leftrightarrow 1 &\equiv p \end{aligned}$$

p ve q önermeleri için $p \Leftrightarrow q \equiv (p \Rightarrow q) \wedge (q \Rightarrow p)$ önermesinin doğruluk tablosu aşağıdaki gibidir.

p	q	$p \Rightarrow q$	$q \Rightarrow p$	$(p \Rightarrow q) \wedge (q \Rightarrow p)$	$p \Leftrightarrow q$
1	1	1	1	1	1
1	0	0	1	0	0
0	1	1	0	0	0
0	0	1	1	1	1

$$(p \Rightarrow q) \wedge (q \Rightarrow p) \equiv p \Leftrightarrow q$$

“ancak ve ancak” Bağlacının Özellikleri

- $p \Leftrightarrow q \equiv q \Leftrightarrow p$
- $p \Leftrightarrow p \equiv 1$
- $p \Leftrightarrow p' \equiv 0$
- $p \Leftrightarrow q \equiv p' \Leftrightarrow q'$
- $(p \Leftrightarrow q)' \equiv p' \Leftrightarrow q \equiv p \Leftrightarrow q'$

9.1.1.4. Her ($\forall$) ve Bazı ($\exists$) Niceleyicileri

Açık Önerme

İçinde en az bir değişken bulunan ve bu değişkenlere verilen değerlerle doğru ya da yanlış olduğu belirlenen önermelere **açık önerme** denir.

Bir açık önermeyi doğrulayan elemanların kümesine o açık önermenin **doğruluk kümesi** denir.

Bir a sayısı $p(x)$ açık önermesinin doğruluk kümesinin elemanı ise $p(a) \equiv 1$ dir.

Bir b sayısı $p(x)$ açık önermesinin doğruluk kümesinin elemanı değil ise $p(b) \equiv 0$ dir.

Niceleyiciler

“Her” sözcüğü, bütün ve tamamı sözcükleri ile aynı anlamdadır.

“Her” niceleyicisi, önüne geldiği elemanların tamamını anlattığı için bu niceleyiciye **evrensel niceleyici** denir ve “ $\forall$ ” sembolü ile gösterilir.

“Bazı” sözcüğü, en az bir ifadesi ile aynı anlamdadır.

“Bazı” niceleyicisi, en az bir tane anlamında kullanıldığı için bu niceleyiciye **varlıksal niceleyici** denir ve “ $\exists$ ” sembolü ile gösterilir.

Açık Önermenin Değili (Olumsuzu)

$\exists x, p(x)$ açık önermesinin değili $\forall x, p'(x)$ tir. Bu özellik sembol ile $[\exists x, p(x)] \equiv \forall x, p'(x)$ şeklinde ifade edilir.

$\forall x, p(x)$ açık önermesinin değili $\exists x, p'(x)$ tir. Bu özellik sembol ile $[\forall x, p(x)] \equiv \exists x, p'(x)$ şeklinde ifade edilir.

Gösterim	Değili
$\forall$	$\exists$
$\exists$	$\forall$
$=$	$\neq$
$\neq$	$=$
$<$	$\geq$
$>$	$\leq$
$\leq$	$>$
$\geq$	$<$

9.1.1.5. Tanım, Aksiyom, Teorem ve İspat Kavramları

Anlamı bilinen sözcükler, tanımsız terimler ve daha önceden tanımlanmış terimler yardımıyla terimlerin özelliklerini belirtmeye bu terimleri **tanımlama** denir. Anlamları bilinen terimler tanımlı ya da tanımsız olabilir.

İyi bir tanımda olması gereken özellikler aşağıdaki gibidir.

- I. Anlamı bilinen sözcükler, tanımsız terimler veya tanımlı terimlerle yapılmalıdır.
- II. Tutarlı, açık ve anlaşılır olmalıdır.
- III. Tanım; belirtilmesi gereken özelliği kapsamalı, başka özellikleri kapsamayacak biçimde kesin olmalıdır.

Doğruluğu ispatsız olarak kabul edilen önermelere **aksiyom** denir. Aksiyomlarda bulunması gereken özellikler aşağıdaki gibidir.

- I. Birbirleri ile çelişmemelidir.
- II. Birbirlerinden bağımsız olmalıdır. (Bir aksiyom diğer aksiyomlardan çıkarılmamalıdır.)
- III. Mümkün olduğu kadar az sayıda olmalıdır.

p ve q önermeler olmak üzere p önermesi doğru iken $p \Rightarrow q$ önermesinin doğruluğu ispatlanabiliyorsa $p \Rightarrow q$ önermesi bir teoremdir. Başka bir ifadeyle doğruluğu ispatlanabilen önermelere **teorem** denir.

$p \Rightarrow q$ teorem olmak üzere p önermesine **hipotez**, q önermesine **hüküm** denir.